

Pap Norbert

A pécsi szunnita muszlim közösség

1. Előzmények

Magyarországnak, állami történelme elmúlt 1000 évében többször is integrálnia kellett különböző, muszlim vallási/kulturális jellemzőkkel rendelkező csoportokat. A honfoglalás idején vele együtt élő káliz (khaliz) népeiséget, valamint az Árpádok idején keletről toborzott zsoldos katonákat, kun betelepülőket, később pedig a 16.-17. században az Oszmán Birodalom végvidékévé vált magyar országterületre beköltözött kisebb részt török, nagyobb részt iszlamizált balkáni vlach, illetve déli szláv népcsoportokat. Az Osztrák-Magyar Monarchia idején, Bosznia-Hercegovina okkupációjával újabb, kis létszámú, az iszlámot követő csoport költözött be a történelmi magyar magterületre. Ezen előzményeken, a pozitív irányba fejlődött török-magyar kapcsolatokra és a muszlim vallású balkáni területekkel való aktív kapcsolatra alapozva a magyar orientalisztika egy nemzetközi mércével is jelentős eredményeket felmutató elismert, történelmi jellegű tudománnyá vált.

Mivel a kis létszámú (alapvetően török eredetű és nyelvű) muszlim csoportok mindannyiszor beolvadtak a többségbe, a 20. század második felében a tanulási célú nemzetközi migráció révén Magyarországra érkezett, főként közel-keleti (elsősorban arab), részben közép-ázsiai és afrikai diákok, valamint a kis létszámú (a nyolcvanas évektől kezdődően) konvertált magyar iránti tudományos érdeklődés viszonylag későn ébredt fel. A tudományos kutatás a rendszerváltás után kapott kisebb lendületet, főként azonban nem a hagyományos orientalista műhelyekben, hanem jellemzően ezeken kívül.

A magyarországi (azon belül pedig a pécsi) jelenlegi muszlim közösségek életéről, jellemzőiről az 1980-as évek vége óta jelennek meg tudományos közlemények. Az első tudományos igényű cikkeket (az azóta külföldre költözött hazánkfiá), Léderer György feltáró, átfogó jelleggel

írta a kérdésről¹. Több fiatal kutató is próbálgatta a szárnyait a témában. A történész Udvarvölgyi Zsolt a Magyar Iszlám Közösség (MIK) szociológiai jellemzőiről írt úttörő munkaként színvonalas szakdolgozatot², melyre azóta sokat hivatkoztak, illetve a MIK alapításáról is ő publikált³. Kiss Enikő egy budapesti muszlim közösség életéről írt szintén átfogó jelleggel⁴. Sajátos színfoltot képez a publikációs palettán a magyar muszlim vallási vezetők által írt néhány írás⁵. Több átfogó írás is érinti a magyarországi muszlimok kérdését, más felekezetekkel együtt tárgyalva⁶. Tágabb, „kárpát-balkáni” keretbe foglaltan az M. Császár Zsuzsa és Pete József szerzőpáros geográfus szemléletű, úgyszintén átfogó, bemutató jellegű írásban tárgyalta a kérdéskört, nagyvonalú irodalmi és statisztikai áttekintés keretében⁷.

¹ Lederer Gy. 1988: A magyarországi iszlám újabb kori történetéhez I. Keletkutatás, 1988 ősz. pp. 29-49. Lederer Gy. 1989: A magyarországi iszlám újabb kori történetéhez II. Keletkutatás, 1989 tavasz. pp. 53-72.

² Udvarvölgyi Zs. 1998: A magyar iszlám vallásszociológiája. Szakdolgozat. ELTE Szociológiai Intézet. Bp.

³ Udvarvölgyi Zs. 2010: A Magyar Iszlám Közösség megalapítása (1988). – Egyháztörténeti Szemle, (11. évf.) 4. szám, pp. 133-147.

⁴ Kiss, E. 2002: Muszlimok Budapesten. Kiss E. – Anwar Aimen – Császár A. 2002: Az iszlám Magyarországon és a Közel-Keleten. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek, 93. p.

⁵ Sulok, Z. 2010: Muslim minority in Hungary. Paper for the Warsaw Symposium for the muslim minorities in Eastern- and Central Europe 8-10th December 2010, Budapest pp. 76-85., Mihályffy B. 1991: A Magyar Iszlám Közösség. In: Gesztelyi T. (szerk.) (1991): Egyházak és vallások a mai Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Bp. pp. 182-187., Bolek Z. 2002: A magyar iszlám története. www.magyariszlam.hu

⁶ Kocsis, K. 1999: Changing Ethnic, Religious and Political Patterns in the Carpatho-Balkan Area (A geographical approach) In: Kertész, Á. – Kocsis, Z. (eds): New perspectives in Hungarian geography. Studies in geography in Hungary 27. Akadémiai Kiadó, Bp. pp. 115-142. Kollega Tarsoly I. (főszerk.) 1997: Magyarország a XX. században II. kötet. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. Babits Kiadó, Szekszárd. pp. 287-326. (A vonatkozó fejezeteket Balogh M., Bencze I. és Ladányi S. írta.)

⁷ M Császár Zs. – Pete J. 2008: A Kárpát-Balkán térség és az iszlám kapcsolatának térbeli és történelmi aspektusai. In: Szabó V, Orosz Z, Nagy R, Fazekas I (szerk.) IV. Magyar Földrajzi Konferencia Debrecen: Debreceni Egyetem, 2008. pp. 444-450.

A speciálisabb, szaktudományos igényű vizsgálatok száma alacsony. A közelmúltban jelentek meg Csicsmann László és N. Rózsa Erzsébet írásai, melyek a magyarországi muszlim közösségek vezetőivel, kapcsolódó NGO-k képviselőivel folytatott interjúk alapján készültek. Ezek döntően a közösségi, politikai aktivitásra irányultak⁸. A jelen sorok írója a *Yearbook of Muslims in Europe* számára készített inkább átfogó jellegű, az évkönyv megkívánta szempontok szerinti jellemzést a teljes magyarországi muszlim populáció életéről, 2011-ben és 2012-ben⁹.

2. A vizsgálat és keretei¹⁰

Vizsgálataink több szakaszban, 2010 őszén, 2011 őszén, továbbá 2012 első felében zajlottak. Módszertani szempontból kérdőíves felmérést végeztünk a pécsi szunnita muszlim közösség tagjai között, emellett interjúkat készítettünk a közösség vezetőivel és több tagjával. 2010-ben 28, 2011-ben 11 kérdőív került felvételre. A kérdőíves felmérések nem lehetnek kor, iskolai végzettség és nem szerint reprezentatívak a közösség heterogén és részben időben gyorsan változó jellege miatt. Ezért törekedtünk a mind nagyobb arányú megkérdezésre. A válaszadók 2010-ben a teljes közösség mintegy 30%-át, a Jakováli Hasszán Pasa dzsámiban működő szunnita hívők csoportjának kb. felét tették ki. A felmérések megtervezését dr. Ludescher Gabriella szociológus közreműködésével végeztük.

⁸ Csicsmann, L. – Vékony, D. 2011: Muslims in Hungary: A Bridge between East and West? In: Jaroslav Bures (ed): Muslims in Visegrad. Institute of International Relations Prague, Prague. pp. 53-67., N. Rózsa, E. 2010: Muszlim kisebbségek Közép-Európában, avagy Közép-Európa különlegessége. In: Rostoványi Zs. Szerk: Az iszlám Európában. Aula Kiadó – Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, pp. 405-446.

⁹ Pap, N. 2011: Hungary. In: Nielsen, Jorgen (ed): Yearbook of Muslims in Europe. Brill Publisher, Amsterdam, pp. 269-276., Pap, N. – Ladányi, É. 2012.: Hungary. In: Nielsen, Jorgen (ed): Yearbook of Muslims in Europe. Brill Publisher, Amsterdam, pp.

¹⁰ A kutatás során nyújtott segítségükért ezúton szeretnék köszönetet mondani a geográfus mesterszakos hallgatóimnak, Sasvári Szilviának és Deák Máténak.

A vizsgálatból kimaradtak a főként az egyetemi hallgatóság körében jelentős számban található síták és az iszlám kulturális háttérű, de a közösséggel szoros kapcsolatot nem ápoló, Pécssett élő más szunniták. Felülreprezentáltak a mintában a nők és a magyarok, akik áttértek az iszlámra. A 2011-es kisebb vizsgálat eredményei önállóan is megjelentek a pécsi vallási és etnikai kisebbségeket bemutató, a jelen írás szerzője által irányított kutatás alapján készült kötetben¹¹. A 2011-es felméréshez használt kérdőív a 2010-es kérdőív módosított, korrigált, néhány kérdéssel kiegészített változata volt.

A kérdőív az átfogó, személyes kérdések mellett a mindennapi élet kereteire, a munkára, a tanulásra, nyelvtanulásra, az iszlám megkövetelte életvitelre (haddzs, imádkozás, táplálkozás, öltözködés), erkölcsi és politikai kérdésekre, az iszlámhoz kapcsolódó előítéletességre, konfliktusokra, az iszlám világra vonatkozó orientáltságra és kapcsolatokra, a civil szerveződésekre és az információs társadalomhoz kapcsolódó jellemzőikre irányult. A vizsgálat során jó emberi, személyes kapcsolatokat sikerült kialakítani a közösség tagjaival. A 2010-es felmérés során a válaszadók 82%-a fontosnak tartotta az ilyen jellegű felmérések folytatását, a felmérés pozitív, támogató légkörben zajlott.

3. A muszlimok Közép-Kelet-Európában és Magyarországon

Európában – a Pew Institute 2011-es felmérése alapján – 43 millió muszlim él, ami a kontinens lakosságának 5,8%-a. A 2030-as prognózis szerint ez a szám 57 millióra nőhet, az arányszám pedig 7,8%-ra módosulhat. A muszlim lakosság egyrészt az európai iszlám jelenlétének „hagyományos” területén, a Balkánon, másrészt az Európai Unió fejlett, nyugati államaiban koncentrálódik. Közép-Európa ebben a tekintetben markánsan eltérő képet mutat. Az egyes közép-európai országokra vonatkozó értékeket a mellékelt táblázatban foglaltuk össze.

¹¹ Deák M. – Sasvári Sz. 2011: Az iszlám vallás és a szunnita muszlimok közössége Pécssett. In: Pap N. – Végh A. szerk: Kisebbségi közösségek Pécssett. Friss Hajtások IV. Pécs, megjelenés alatt

Ország	Muszlimok száma (fő) 2010	Részarányuk a népességből (%) 2010	Muszlimok száma (fő) 2030	Részarányuk a népességből(%) 2030
Csehország*	4.000	<0,1	4.000	<0,1
Magyarország	25.000	<0,3	24.000	<0,3
Lengyelország	20.000	<0,1	19.000	<0,1
Románia	73.000	<0,3	73.000	<0,4
Szlovákia	4.000	<0,1	4.000	<0,1
KKE összesen	126.000	<0,1	124.000	<0,1
Európa	42.967.000	5,8	56.929.000	7,8
Világ	1.618.143.000	23,4	2.188.874.000	26,3

Forrás: Pew Research Institute, 2011 <http://features.pewforum.org/muslim-population/>

Az országcsoportban a vallási csoportok jogi háttere különböző, de az elfogadottság mindenütt létszámhoz kötött. Lengyelországban és Romániában hosszabb ideje elfogadott és bejegyzett egyházzá szerveződött az iszlám. A többi államban viszont az elmúlt 25 évben alakultak ki szervezetei. Az egyetlen állam, ahol nincs egyházi jellegű elismertség az Szlovákia. Ugyanakkor a civil szektor mindenhol kialakult és megfelelő háttérrel ad a közösségi igényeknek. Az állam kevésbé finanszírozza tevékenységüket, leginkább Lengyelországban és Romániában, de még itt is megjelenik külső finanszírozás, főként Törökországból. A muszlim közösségek finanszírozása nem elég átlátható, nagy szerepe van az adománygyűjtésnek. Többek között a gazdag arab olajállamokból származó magánszemélyek, szervezetek azok, akik/amelyek pénzt adnak a működésre, mecsetek építésére. Ez a kapcsolat az, ami gyanakvással tölti el a hatóságokat, különösen a 2011. szeptember 11-i események után. Feltételezik, hogy iszlám fundamentalista, esetleg a terrorizmushoz is kötődő szervezetek azok, amelyek a pénzt adják. A civil szférában megjelenik mindaz a megosztottság, ami a közösséget jellemzi. „Régi” muszlimok és újonnan érkezettek, szunniták és siíták, „helyi” muszlimok (konvertiták) és a bevándoroltak között húzódnak a fontosabb választóvonalak.

A magyar helyzet jól jellemzi a közép-európai viszonyokat. A közelmúltban három jelentősebb szervezet alakult ki. Részben a régi, 1916-os törvény, másrészt az 1990-es törvényi szabályozás alapján viszonylag könnyű volt a vallási szervezetek alapítása, így jöttek létre a szunnita

muszlim szervezetek. A Magyar Iszlám Közösség (MIK) a legrégebbi szervezet, melyet 1988-ban alapított Mihálffy Balázs. Az egyház vezetője (elnöke) jelenleg a magyar Bólek Zoltán; tagjai is jellemzően magyarok. A vallási mellett erős nemzeti elkötelezettség, patriotizmus jellemzi a közösséget. Rendszeresen szerveznek hazai és nemzetközi karitatív akciókat, továbbá muszlim missziókat tartanak fenn a menekülttáborokban és börtön pasztorációt végeznek.

A Magyarországi Muszlimok Egyháza (MME) 2000-ben jött létre. Két alközpontja Szegeden és Pécsen található. Tagja a Federation of Islamic Organisation in Europe-nak. Vezetője a magyar Sulok Zoltán. Tagjai között nagy számban találhatók külföldi származású hívők is.

A harmadik, legkésőbb létrejött és legkisebb szervezet az Iszlám Egyház (IE), melynek székhelye a Dár asz-Szalám mecsetben, Budapesten található. Az IE 2003-ban jött létre az MME-ből kivált hívők egy részének kezdeményezésére. A vallási vezető a vélekedések szerint szalafi tanokat követő, palesztin származású Tajszir Szálih (Tayseer Saleh).

A 2011-ben elfogadott új egyházügyi törvény miatt kialakult helyzetben kénytelenek voltak összefogni a muszlim szervezetek és a két legnagyobb (a MIK és az MME) 2012-ben létrehozta a Magyarországi Iszlám Tanácsot. Jelenleg ez a szervezet látja el a jogszabályban rögzítettek szerint a muszlimok magyarországi képviselőjét, de emellett a két szervezet megőrizte önállóságát is. Külön kezelik a pénzügyeiket, külön szervezik a közösségi életüket, de az irányító testület néhány havonta összeül, hogy a magyarországi muszlim érdekképviselő szempontjából fontos kérdéseket megtárgyalják, esetleges lépéseiket összehangolják. Az IE elvesztette egyházi státusát.

Magyarországon több muszlim civil szervezet működik. Az egyik legrégebbi szervezet a Muszlim Diákok Egyesülete volt, melyet még az 1980-as évek végén alapítottak a ma főként a Magyarországi Muszlimok Egyházához kötődő személyek. A Dialógus Platform Egyesület 2005-ben jött létre török és magyar tagokkal, és a Gülen mozgalomhoz kötődik. Az Aluakf Alapítvány Miskolcon tevékenykedik és imaházat tart fenn. Kiemelkedett kiadói tevékenységével a Hanif Kulturális Alapítvány 2012-ig, amikor is az ügyészség felfüggesztette a tevékenységét. A többi országban is hasonló típusú szervezetek működnek.

4. A pécsi vizsgálat eredményei

A közösség létszáma. A pécsi, vallásos szunnita közösség jellemzően jó módú, középosztály státuszú egyénekből, családokból áll. A közösség létszáma változó, a vizsgálat időszakában kb. 100 fő volt. A pénteki imára összegyűlők létszáma évszaktól, az ünnepektől is függ, 20-40 főről a megjelenők száma felmehet 60-70-re is (elsősorban az ünnepek, vagy a Ramadán idején). Részben a munkavállalás miatti költözés, részben pedig az egyetemre tanulni érkezők változó száma miatt rövid időn belül is jelentősen módosulhat a létszám, de a meghatározó trend a növekedés. Lakhelyük nem csupán Pécs, de a közeli kisvárosok és a pécsi agglomeráció települései is. A város az egyetem, a fejlett szolgáltató szféra és az oszmán korszakból származó műemlékek miatt is a muszlimok regionális központja. Főként Ramadán idején távolabbról is (Kaposvár, Szekszárd) érkeznek hívók a városba. A közösség vezetője a Pécstől 30 kilométerre található Szigetváron él.

Lakóhely választás. A lakóhelyválasztásban láthatólag nincs szerepe a vallási, esetleg etnikai hovatartozásnak. A diákok esetében felfedezhető az egyetemi épületekhez való közel költözésre való törekvés. Ebben azonban nem látszik különbség a vallási háttér szerint, mind a magyar, mind a külföldi, nem muszlim diákokra is ez a jellemző a városban. Ezen túl nem alakult ki különösebb területi koncentráció, nem jellemző az egymás közelébe költözés, aminek az lehet a fő magyarázata, hogy a muszlimok nem érzik fenyegetve magukat az országban és a városban, lakhatási döntéseiket elsősorban pénzügyi és egyéni ízlésbeli szempontok befolyásolják.

A dzsámi. A közösség központja a 16. században épült oszmán-török műemlék, Jakováli Hasszán Pasa dzsámija, mely a pécsi belváros nyugati peremén, a Kórház téren, az egykori középkori városfal közelében, azon kívül épült. Az épület páratlan épségben maradt fenn és – egyedülként a magyarországi hat oszmanli műemlék mecset közül – minaret is áll mellette. Az alapvetően muzeális emlékként fenntartott épületet 1989 óta használhatják a hívók pénteki imádkozásra (szalát al-dzsum'a) is. A jelenlegi létszámgyarapodási ütem mellett a mecset még hosszabb ideig elegendő teret kínál a közösségnek. Az épület fenn-

tartásában a muszlimoknak nincs szerepük. Viszonylag jó állapotban van, a mecset előterében kiállítás látható az iszlámról.

A hét további napjain a közös imádkozás lehetősége probléma a hívőknek. A pécsi belvárosban egy imaterem kialakítása (a jelenlegi ideiglenes megoldások helyett) hosszú távon is rendezhetné a kérdést¹².

Származás. A közösség tagjai származás szerint színes képet mutatnak. A Magyarországon születettek mellett a legnagyobb csoportot a Közel-Kelet különböző országaiból származók (Jemen, Szaúd-Arábia, Szíria, Libanon, Izrael), észak-afrikaiak, közép-ázsiaiak (pl. Afganisztán) képviselik, de került a mintába nyugat-európai, vagy észak-amerikai származású is. A nem egyetemi tanulmányok miatt Pécsre érkezők jellemzően a Balkánról érkeztek, bosnyákok és albánok. A balkáni háborúk idején a városba érkezők egy-két kivételtől eltekintve már haza mentek, illetve elköltöztek Pécsről és környékéről. Az újabban érkezettek viszont vagy gazdasági megfontolások, esetleg családgyejesítés okán érkeztek. A közép-ázsiaiak, afganisztániak részben menekültként érkeztek.

Az iszlámra való áttérés. Az egyik legizgalmasabb csoportot a kutatás során az iszlámra áttért magyarok képezték. Adatközlőnk (a közösség vezetője) saját becslése szerint a magyarországi muszlimok mintegy 10%-a tartozhat ebbe a csoportba. A 2010-es kérdőíves vizsgálat során ez az arány – igaz, a felmérés nem törekedett reprezentativitásra – nem igazolódott. A mintában a megkérdezetteknek pontosan a fele váltott vallást (14), döntő többségükben nők, de csak 6 fő nevezte meg a muszlim férfival kötött házasságot az áttérés okának. A 2011-es felmérésbe is kerültek az iszlámra áttértek, de nem ilyen magas arányban. Különleges esetként előfordult vegyes, keresztény-muszlim házasságban született gyermek keresztényről muszlimra való, felnőttkori áttérése is. Ellenkező irányú áttérésről (muszlimról keresztényre) nem értesültünk. Ez megfelel annak a világ más részein megfigyelt trendnek, hogy az iszlámról való áttérés nem jellemző. Az áttértek többsége – a helyi vallási hagyományokkal összefüggő módon – a római katolikus felekezetről

¹² A pécsi belvárosban található a Gázi Kászim Pasa dzsámija, ma a belvárosi katolikus plébánia templom. A műemléki helyreállítás nyomán az egykori mecset architektúrája kitűnően érvényesül, ugyanakkor muszlim jellege az épületnek ma már nincs.

tért át, néhány protestáns mellett. A korábbi vallását 68%-uk nem gyakorolta rendszeresen, ami nagyjából megfelel a helyi többségi társadalom vallásgyakorlási rendszerességének.

Siíta-szunnita viszony. Sajátosan jelenik meg a városban a siíta-szunnita viszony. A siítáknak Magyarországon nincs olyan szervezeti bázisa¹³, mint a szunnitáknak és számukban is jelentősen elmaradnak mögöttük. Pécsen azonban az egyetemi ifjúság körében jelentős csoportot képez az iráni származású diákság, akiknek a száma mintegy 200 fő (!) lehet. Nem ismert a vallási megoszlásuk, viszont tekintettel az Iráni Iszlám Köztársaságban a siíták mintegy 90%-os jelenlétére, a pécsi iráni diákok között feltehetőleg jelentős arányban lehetnek a siíták. A vizsgálat során elhangzottak szerint „elkerülik” egymást a szunniták és a siíták, a vallási véleménykülönbségen kívül konfliktus nincs közöttük. Nagyon ritkán fordul elő, hogy egy-egy siíta megjelenik a (szunnita) mecsetben.

Iskolai végzettség és foglalkozás. A pécsi, vallásos szunnita közösség jellemzően jómódú, középosztály státuszú egyénekből, családokból áll közösség, melynek egyik jellemzője az átlagosan magas iskolai végzettség. Ennek magyarázata, hogy a közösség főként a pécsi orvoskarra tanulni jött, végül megtelepedő és itt praktizáló volt diákok köré épült. A létrejött vegyesházasságokban a magyar fél is jellemzően diplomás. A közösség fiataljai közül a legtöbben egyetemre járnak. Egészében jellemző, hogy a mecsetbe járók között magas a fiatalok aránya. A jellemző foglalkozások az egészségügyhöz (orvosok) és a vendéglátáshoz kötődnek (gyros-bár fenntartók, pékek, cukrászok).

A muszlim életvitel. A válaszadók valamennyien igen fontosnak tartják az iszlám előírásainak megtartását. Vannak jelek, amelyek arra mutatnak, hogy a magyar származású hívők ezt esetenként szigorúban veszik, mint az iszlamba beleszületettek. Mivel Magyarországon nincs iszlám vallási képzés, ezért nagyon fontos, hogy a pécsi közösség mindenkor vezetője honnan jön, milyen képzettségű és miképpen tudja a közösség vallási normáit befolyásolni. Az arabiai származású orvos/imám esetében feltételezzük, hogy az Arab-félszigetre jellemző, „autentikus” iszlám értelmezés az, amiről szó van. A mecsetben alap-

vető vallástanítás és arab nyelvi oktatás is folyik, ami a Korán és a vallási rituálé megértéséhez járul hozzá. Az arab nyelv továbbhagyományozását a családban fontosnak tartják, ami nyilván összekapcsolódik az arab nyelvnek mint az isteni kinyilatkoztatás, a Korán nyelvének presztízsével. A felmérés során 93% tartotta fontosnak az arab nyelv elsajátítását, és 48% a közösségi keretek közötti tanulást részesítette előnyben. A vallástanítást szolgálják a MME által kiadott brosúrák, könyvek is, melyek az iszlám megértését segítik magyar nyelven. A válszadók 28%-a mecsetben, 30%-a a közösségi előadásokon, 31%-a pedig egyénileg gyarapítja tudását az iszlámról. 86%-uk fontosnak tartaná, hogy Magyarországon lehessen felsőfokú iszlám tanulmányokat folytatni.

Az iszlám pillérei közül rákérdeztünk az imádkozás (szalát صلاة) gyakoriságára, a zarándoklás megtételére (haddzs حج), a Ramadán megtartására (szaum صوم), továbbá az alamizsnálkodásra (zakát زكاة).

A napi ötszöri imádkozást változó módon tudják/akarják betartani a közösség tagjai. Az iskolai, munkahelyi kötelezettségek miatt többségük valamilyen kompromisszummal tud eleget tenni az előírásnak. Mivel azonban az iszlám ezen előírását nagy rugalmassággal kezelik általában is, ezért ebből különösebb probléma nem származik.

Zarándoklásra a megkérdezettek 25%-a esetében került csak sor. Figyelembe véve, hogy milyen jelentős, egymillió forint körüli összegbe kerül egy Magyarországról kiinduló zarándoklat, ez a fiatalabbak számára, akik a gyülekezet többségét képezik igen nagy terhet jelent és komoly visszatartó erő. Magyarországon évente 20-30 zarándokvizumot adnak ki, zömmel budapestieknek. Mindenesetre a pécsi megkérdezettek 61%-a tervezi a mekkai utazást „a közeli jövőben” és csak 14%-uk nem rendelkezik ilyen tervekkel.

A Ramadán megtartása fontos esemény és a többség komolyan is veszi. A közösségi összetartozásban is fontos szerepet játszik. Ilyenkor távolabbról is érkeznek hívők a mecsetbe és szorosabbá válnak a személyes kapcsolatok is.

Mivel a pénzügyi források végesek, ezért a zakát nélkül aligha működhetne számos közösségi szolgáltatás. Ez kényes kérdés, mert sokféle gyanakvás övezi a muszlim közösségek finanszírozását Magyarorszá-

¹³ A siítákat az Anszár Ahl-ul-Bajt Kárpát-medencei Egyesület képviseli.

gon. Nem csupán a többségi társadalom viszonyulását, de a közösségek egymás közötti kapcsolatát is befolyásolja.

Halal. A városban nincs *halal* ételleket felszolgáló étterem, csupán egy szíriaiak által fenntartott gyros-bár. *Halál* termékeket árusító bolt/üzlet viszont található a Ferencesek utcájában. Az imám elmondása szerint ez nem okoz nagyobb gondokat, mert „a hal az mindig *halál*”¹⁴.

Konfliktusok a többségi társadalommal. A pécsi muszlimok kapcsolata a többségi társadalommal általában jónak mondható, ugyanakkor a beszámolók szerint akadnak konfliktusok is az iszlám miatt. Ezek nem terjednek túl a verbalitáson (úgymond „beszólogatások”), s jellemzően a külsőségek, elsősorban a nők öltözéke miatt fordulnak elő. Összesen a megkérdezettek 64%-a számolt be kellemetlenségekről az iszlám követése miatt, 55%-uk az öltözködés kapcsán élte azt meg.

A legsúlyosabb jelzett problémának az tekinthető, hogy az elkeseredett nőket egyes helyeken nem szívesen alkalmazzák, vallásuk így esetenként hátrányként jelenik meg a munkaerőpiaci versenyben. Akiket viszont már alkalmaztak (akár férfiakat, akár nőket), azok arról számolnak be, hogy munkahelyükön többnyire jól tolerálják az iszlám előírások betartását. Összességében a válaszadók 43%-a jelezte azt, hogy úgy érzi, nem szenved hátrányt ezen a téren, 32%-uk azonban úgy érzi, vallása miatt hátrányosan megkülönböztetik. A többiek nem adtak hátrányos választ.

Különösnek tűnik, hogy a 2010-es felmérésben 75%, (a 2011-es felmérésben egy részben hasonló kérdésre a megkérdezettek 100%-a) tapasztalt már pozitív diszkriminációt is, azaz éppen vallása miatt került valahol előnybe. Itt minden bizonnyal a muszlim közösségen belüli összetartás áll a háttérben.

A megkérdezettek 71%-a úgy vélte, hogy az iszlámmal szemben Magyarországon előítéletes a többségi társadalom. A kérdések között szerepelt, hogy mennyire tartják előítéletesnek a magyar társadalmat? Az adatközlők 29%-a nagyon erősen előítéletesnek, míg 21%-a erősen előítéletesnek tartja a magyar társadalmat. Ezek az arányok hozzávetőlegesen megfelelnek a hétköznapi tapasztalatnak.

A kérdőíves felmérésben arra a kérdésre, hogy könnyebb lenne-e egy muszlim többségű társadalomban az élet, 43% válaszolt igennel. Arra viszont, hogy elköltözne-e egy ilyen társadalomba lehetőség alkalomával, 60% jelezte, hogy igen. Különösnek találtuk az ellentmondást, ugyanis a migránsokból és áttért magyarokból álló válaszadók összességében nem érzik magukat Magyarországon rosszul és direkt elköltözésre jelenleg nem is lehet számítani körükben. Feltételezzük, hogy ez egy „elvárt” válasz a közösségen belül, ahol erősek a migránsok hazai kötelei, illetve a diákok esetében a város csak átmeneti otthonként szolgál. A muszlim vezetők értelmezésében ez arra vezethető vissza, hogy a kibocsátó országokban tapasztalható politikai represszió (a demokrácia hiánya), illetve a kedvezőtlen megélhetési, illetve egyéb életviszonyok miatt nem vonzó a visszatelepülés. Úgy véljük, hogy ezek nem egymást kizáró feltételezések.

A család, házasság és gyerekek, halál és temetés. A család nagyon fontos értéket hordoz az iszlámban. A pécsi közösségben is hangsúlyt helyeznek a gyereknevelésre, illetve a gyerekek vallásos nevelésére. Ebből a célból rendszeresen a gyerekfoglalkozások, illetve a nyári táboroztatás. A fiatal párok vallási felkészítést kaphatnak a mecsetben házasságuk előtt. A közösség elég fiatalos, viszonylag kevés haláleset fordult elő. A pécsi köztemetőben van egy elkülönített rész, ahol a mindössze néhány muszlim vallású elhunyt fekszik.

Információs társadalom. A felmérés során úgy tapasztaltuk, hogy a pécsi muszlimokra az infokommunikációs eszközök széleskörű használata jellemző. Részben a közösség jellemzően magas képzettségére, fiatalos korstruktúrájára, az átlagosat meghaladó életszínvonalára és a migránsoknak az otthon maradókkal való kapcsolattartási igényére vezethető vissza, hogy változatos, gazdag infokommunikációs alkalmazás terjedt el körükben.

Az eszközöket az otthoniakkal és egymással való kapcsolattartásra, az iszlámmal kapcsolatos tudásbővítésre, az arab nyelv tanulására használják. A felmérés során minden egyes válaszadó úgy nyilatkozott, hogy rendelkezik internetes hozzáféréssel. Rendszeresen keresnek fel az iszlámmal kapcsolatos honlapokat. Előszeretettel használják a Facebookot, a Skype-ot és különböző chat-programokat. Nagy többségük úgy nyilat-

¹⁴ Deák M – Sasvári Cs. 2012. i.m.

kozott, hogy a vallási identitás megjelenését az internetes profiljukban fontosnak tartja.

Az internetes tájékozódást fontosabbnak tartják, mint a hagyományos média „fogyasztást”. A televízióval szemben kimondott ellenszenvvel viseltetnek. Az interjúalanyok arról számoltak be, hogy a magyar televíziós csatornák kimondottan rossz színben tüntetik fel az iszlámot és az iszlám valláshoz tartozókat. A radikális iszlámistákkal azonosítja őket és ez nagyon hátrányos, ugyanis a magyar társadalom szinte semmit nem tud az iszlámról, csak amit a televízió közvetít, az viszont leegyszerűsítő és hamis.

Jövőkép. A közösség jövőképe – ezen nem is lehet nagyon csodálkozni – meglehetősen pozitív, optimista. Forrása részben az iszlám vallási meggyőződésből, elkötelezettségéből, részben pedig abból a gyakorlati megfontolásból fakad, miszerint a pécsi közösség folyamatosan gyarapszik. A magyar etnikumú hívők száma is permanensen nő. A jövőben az elért eredmények fenntartása szerepel az első helyen, mindenekelőtt a korábban elnyert egyházi status fenntartása fontos. Terveikben a kiadási tevékenység erősítése, a vallási előírásoknak megfelelő életvitel feltételeinek kialakítása is megjelenik.

5. Konklúziók

A pécsi muszlimok főbb vonásaikban a kelet-közép-európai muszlimok közösségeire hasonlítanak. Az eltérések a történelmi előzményekre és a városban erős egyetemi közegre vezethetők vissza. A közösség létrejött a nemzetközi migrációban gyökerezik. Alapvető jelentőségű volt a pécsi orvosi fakultásra tanulni érkezettek megtelepedése. Részben a házasságkötések miatt a magyar hívők száma is emelkedni kezdett. A balkáni migránsok csak járulékosan járultak hozzá a muszlimok számának gyarapodásához. A közösség az oszmán-török idők örökségeként „hozzájutott” egy valódi dzsáminak épült közösségi helyhez, így nem kellett megküzdenie a hatóságokkal és a közvéleménnyel a mecset építésének problémái kapcsán. Ugyanakkor a Jakováli Hasszán dzsámi csak a péntek délutáni ima megtartására alkalmas megoldás, a további

imák elvégzésére fontos lenne egy belvárosi imaterem kialakítása. Napjainkra kialakították a megoldásokat a muszlim életvitel kereteire: a közösségi „szakrális” tér, képzett imám, *halal* ételmiszer, temetkezési hely, a gyerekek hitoktatásának keretei biztosítottak. A közösség – főként az európai, közép-európai viszonyokhoz képest – integrálódott. Jelentős konfliktusok nem, de apróbb kellemetlenségek (negatív diszkrimináció) előfordulnak. Az otthoniakkal való rendszeres kapcsolattartás biztosított. A közösség jövőképe bizakodó.